

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Geographica 14(2020)

ISSN 2084-5456

DOI 10.24917/20845456.14.4

Katarzyna Dacy-Ignatiuk

Zespół Szkół nr 1 w Tychach, Tychy, Polska

Adam Hibszer

Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice, Polska

Treści i sposoby prowadzenia edukacji o miejscowości, w której znajduje się szkoła w opinii nauczycieli geografii województwa śląskiego

Streszczenie

Przedmiotem rozważań jest samoocena nauczycieli geografii w zakresie przygotowania oraz realizacji edukacji regionalnej w szkole. Pytanie badawcze (problem badawczy) brzmi: Jak nauczyciele geografii oceniają swoje przygotowanie do prowadzenia zajęć na temat miejscowości, w której pracują, oraz realizację tychże zajęć? Narzędziem służącym pozyskaniu odpowiedzi na postawione pytania był kwestionariusz ankiety. Względy organizacyjne (możliwość dotarcia do nauczycieli jak największej liczby szkół poprzez tzw. panel dyrektorski kuratorium oświaty) zdecydowały o przebadaniu wybranej grupy respondentów – nauczycieli geografii województwa śląskiego. Zastosowano elektroniczną formę zbierania danych z wykorzystaniem kwestionariusza google.

Analiza otrzymanych wyników pozwala zauważyć, że nauczyciele wysoko ocenili swoją wiedzę o miejscowości, w której pracują, a jej źródłem są głównie własne obserwacje i internet (m.in. strona internetowa gminy). Zdecydowana większość respondentów dostrzegła wiodącą rolę geografii jako przedmiotu służącego realizacji celów edukacji regionalnej. Konieczność obecności w szkole zajęć dotyczących tej tematyki, w opinii badanych nauczycieli, jest powszechnie akceptowana. Niepokojące jest stanowisko geografów na temat doboru treści edukacji regionalnej: stosunkowo niskiej akceptacji obecności zagadnień społecznych (w tym demograficznych) i gospodarczych, oraz preferowanie treści kulturowych i historycznych jako najbardziej reprezentatywnych dla edukacji o „swojej” miejscowości.

Contents and ways of conducting education about the place where the school is located in the opinion of geography teachers of the Silesian Voivodeship

Abstract

The subject of considerations is the self-assessment of geography teachers regarding their own preparation and implementation of regional education at school. The research question (research problem) is: how do geography teachers evaluate their preparation for conducting classes about the place where they work and the implementation of these classes? The questionnaire was a tool used to obtain answers to the questions posed. Organizational considerations (the opportunity to reach teachers as many schools as possible through the so-called headmaster panel of the school superintendent) decided to examine a selected group

of respondents – geography teachers of the Silesian Voivodeship. An electronic form of data collection using the Google questionnaire was used.

The analysis of the results shows that teachers highly appreciated their knowledge about the area in which they work, and the sources of this knowledge were mainly their own observations and the Internet (including the commune's website). The vast majority of respondents recognized the leading role of geography as a subject for achieving the objectives of regional education. The necessity of presence of this subject at school, in the opinion of the surveyed teachers, is widely accepted. Quite problematic issue is the attitude of geography teachers towards preferred regional contents – low acceptance of the presence of social (including demographic) and economic issues, and preference for cultural and historical content is disturbing.

Słowa kluczowe: nauczyciele geografii, badania ankietowe, edukacja regionalna, źródła wiedzy o swojej miejscowości, formy edukacji, treści nauczania

Key words: geography teachers, surveys, regional education, sources of knowledge about place, forms of education, contents of teaching

Otrzymano: 10.01.2020

Received: 10.01.2020

Zaakceptowano: 10.06.2020

Accepted: 10.06.2020

Sugerowana cytacja / Suggested citation:

Dacy-Ignatiuk K., Hibszer A. (2020). Treści i sposoby prowadzenia edukacji o miejscowości, w której znajduje się szkoła w opinii nauczycieli geografii województwa śląskiego. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica*, 14, 57–74, doi: 10.24917/20845456.14.4

Wprowadzenie

Edukacja regionalna, czyli nauczanie o „małej ojczyźnie” i własnym regionie to ważny element procesu dydaktycznego i wychowawczego. W zróżnicowanym wymiarze i zakresie tematycznym obecna była w praktyce szkolnej od czasów J.A. Komeńskiego (Hibszer, 1996; Gajowniczek, 2014; Dybska-Jakóbkiewicz, 2016). Od lat 90. XX w., gdy treści te nabrały w polskiej szkole powszechnego charakteru, m.in. poprzez realizację międzyprzedmiotowej ścieżki edukacji regionalnej, wielokrotnie podkreślano, że nastąpił renesans edukacji regionalnej (np. Hibszer, 2000; Awramiuk, 2005, 2009; Dybska-Jakóbkiewicz, 2016). O znaczeniu geograficznej edukacji regionalnej świadczą odpowiednie zapisy w podstawach programowych geografii z lat 1999 i 2008 (Rozporządzenie MEN., 1999, 2008). Także przy okazji kolejnej reformy, poznawanie treści dotyczących miejscowości zamieszkania, najbliższej okolicy, „małej ojczyzny” czy własnego regionu w ramach edukacji geograficznej jest usankcjonowane odpowiednimi zapisami. Są one także obecne w najnowszych ministerialnych dokumentach programowych z 2017 i 2018 r.; znajdują się zarówno w treściach nauczania i wymaganiach szczegółowych podstaw programowych geografii, jak też w warunkach i sposobach realizacji (Rozporządzenie MEN., 2017, 2018) oraz w towarzyszących tym dokumentom komentarzach (Szkurlat i in., 2017, 2019a, 2019b).

Jednym z warunków skuteczności realizacji celów edukacji regionalnej w szkole jest odpowiednio, tzn. merytorycznie i metodycznie, przygotowany nauczyciel – główny (obok uczniów) podmiot procesu kształcenia. Od umiejętności

dydaktycznych nauczycieli, a przede wszystkim od świadomości potrzeby realizacji treści regionalnych w szkole, zależny jest poziom oraz skuteczność takiej edukacji. Będzie też ona uzależniona od wiedzy nauczyciela o miejscowości, w której pracuje i do poznawania której powinien zachęcać swoich uczniów. Z pewnością duży wpływ będzie miał dobór źródeł informacji, z których korzysta nauczyciel i które może polecić swoim uczniom.

Najbliższa okolica szkoły poligonem geograficznej edukacji regionalnej

W licznych opracowaniach z zakresu dydaktyki geografii zwracano uwagę na kolejność geograficznego poznawania przestrzeni przez uczniów, zalecając jego początek i kierunek od tego, co najbliższe („własne” miejsce na Ziemi – „mała ojczyzna”, najbliższa okolica szkoły lub miejsca zamieszkania), do tego, co dalsze i całkiem dalekie (inne kraje europejskie, inne kontynenty) (Niemcówna, 1929; Wuttke, 1965; Pulino-wa, 1994, 1997, 2003; Hibszer, 2000).

Najbliższa okolica miejsca zamieszkania lub szkoły poznawana na zajęciach w terenie jest tą kategorią przestrzeni, w której kształtowane są podstawowe pojęcia geograficzne oraz nabywane geograficzne umiejętności (m.in. Nałkowski, 1920; Hrubyk, Sawicki, 1921; Chałubińska, 1954, 1959; Wuttke, 1965; Romer, 1968; Świ-talski, 1990, 1991; Szkurłat, 1991, 1992, 1996, 2005; Angiel, 1992, 1993, 1996, 2007, 2008, 2009a, 2009b; Zajac, 1995; Podgórski, 1997; Cichoń, 2004; Cichoń, Dybska-Jakóbkiewicz, 2008; Cichoń, Piotrowska, 2010, oraz Dybska-Jakóbkiewicz, 2016). Już J.A. Komeński, uważany za prekursora geografii jako przedmiotu szkolnego, w swym dziele *Wielka dydaktyka* (1657) zaproponował, aby nauczanie geografii rozpoczynać od poznania najbliższego otoczenia: „materiał powinien być stale tak rozkładany, by naprzód podawać do wiadomości to, co jest najbliższe” (Komeński, 1956, s. 145). Warto przytoczyć kilka myśli geografów, którzy naśladując J.A. Komeńskiego uzasadniali potrzebę rozpoczynania edukacji geograficznej od poznania najbliższego otoczenia, najlepiej na zajęciach w terenie. Według W. Nałkowskiego „Punktem wyjścia i podstawą nauki geograficznej są wycieczki, z początku w najbliższą okolicę (...), jest to żywe źródło, wciąż zasilające naukę teoretyczną, wciąż dające podstawę do analogij, porównań, aby zjawisko dalekie zrozumieć przez analogię z bliskim, znanem...(...) albowiem na wycieczkach chodzi nie tyle o poznanie okolicy, jako takiej, jako celu – lecz jako środka do zrozumienia zasadniczych pojęć geograficznych” (Nałkowski, 1908, s. 21). L. Sawicki uzasadnił potrzebę poznawania najbliższej okolicy pisząc: „Ponieważ dzieci bez trudności i bardzo dokładnie obserwować mogą rzeczy im najbliższe (...) zacznijmy więc uczyć geografji od podstaw, (...) od rzeczy najbliższych dziatwie” (Hrubyk, Sawicki, 1921, s. 8). Także S. Niemcówna (1929) podkreśliła rolę badania „środowiska miejscowego” jako podstawy wiedzy geograficznej. Natomiast E. Romer napisał: „W tym leży wielka już nie tylko praktyczna, ale ogólnie kształcąca wartość poznawania rzeczy bliskich... są (one) dostępnejsze do spostrzegania i analizowania” (Romer, 1968, s. 81).

Wciąż aktualne są również przemyślenia G. Wuttke na powyższy temat, mimo że upłynęło od tych wypowiedzi ponad pół wieku. „Analiza (...) życia w najbliższej okolicy, (...) prowadzi do zaostrenia zdolności obserwacyjnych (...) przygotowując dziecko do zrozumienia życia i jego potrzeb. Dzięki temu, przez baczne

i wszechstronne badanie otoczenia daje gruntowną znajomość „ojcowizny”, tego składowego elementu pojęcia „ojczyzny” (Wuttke, 1963, s. 7). Znacznie później E. Szkurłat stwierdziła: „poznawanie własnego regionu sprzyja kształtowaniu wielu umiejętności geograficznych, ze względu na: – poznanie z autopsji, – bliskość poznawanych zjawisk i procesów; – bezpośrednio odczuwanie skutków zjawisk, procesów i działań człowieka; – możliwość bezpośredniej, a nawet natychmiastowej weryfikacji nabywanej wiedzy i umiejętności; – podwyższone zaangażowanie emocjonalne, wiążące się z potrzebą akceptacji miejsca zamieszkania” (Szkurłat, 1991, s. 25).

Z przytoczonych wypowiedzi wynika, że najbliższa okolica (w miejscowości, w której znajduje się szkoła lub dom rodzinny) powinna być poligonem geograficznym, na którym uczniowie przeprowadzają badania, w tym obserwacje, analizy, uczą się całościowego postrzegania środowiska geograficznego – tworzą syntezę.

Choć z pewnością zdarzają się nauczyciele, w opinii których w okolicy szkoły nie ma nic ciekawego, a wyjście z klasy nie jest możliwe, bo nie ma na to czasu, to z wielu opracowań wynika, że do realizacji celów zajęć w terenie nadaje się każde otoczenie budynku szkolnego. Uczniowie szczególnie zainteresowani tematyką zajęć z pewnością więcej skorzystają z takiej lekcji, niż z najlepszej lekcji prowadzonej w sali lekcyjnej. Według S. Zająca „Tematy, które na lekcjach w sali szkolnej wydawać się mogą niesłychanie trudne, abstrakcyjne, na lekcji w terenie mogą się okazać bardzo przystępne i interesujące” (Zajac, 1995, s. 150).

Położenie szkoły i jej najbliższa okolica wyznaczają zakres geograficznych treści kształcenia możliwych do zrealizowania w terenie, jak też umożliwiają zastosowanie różnorodnych środków dydaktycznych, bowiem środowisko geograficzne jest najlepszą „pracownią” geograficzną i „laboratorium” przyrodniczym (Angiel, 2007; Niewińska, 2007). Takie sformułowania można także odnaleźć m.in. w najnowszej podstawie programowej geografii i w komentarzach do niej (Piotrowska, Hibszer, Szkurłat, Rachwał, 2017). Jednocześnie, w przypadku zajęć organizowanych w najbliższej okolicy szkoły, środowisko geograficzne jest, głównie pod względem czasowym i organizacyjnym, najłatwiej dostępnym poligonem, w którym można prowadzić takie zajęcia.

W literaturze podkreślany jest również drugi aspekt poznawania najbliższej okolicy szkoły – wychowawczy. To miejsce może być (i powinno być) przestrzenią edukacji geograficznej ukierunkowanej na ujęcia humanistyczne. Odkrywanie, doświadczanie, kształcenie i przeżywanie odbywa się w bezpośrednim kontakcie ze środowiskiem geograficznym najlepiej uczniowi znanym. Owocuje ono pozytywną postawą prośrodowiskową, będącą w wieku dziecięcym załącznikiem właściwych postaw obywatelskich na rzecz swojej „małej ojczyzny” oraz własnego regionu. Proces ten odgrywa priorytetową rolę wychowawczą, co zostało przywołane przez autorów podstawy programowej z 2017 r. We wstępie tego dokumentu czytamy: „Geografia, w tym szczególnie zajęcia prowadzone w terenie, powinny przyczyniać się do zrozumienia sensu i warunków realizacji zasady zrównoważonego rozwoju, m.in. poprzez poznawanie przykładów racjonalnego gospodarowania, oceny zamieszkiwanego środowiska, poczucia odpowiedzialności za tworzenie ładu i piękna w miejscach swego życia” (*Rozporządzenie MEN...*, 2017: Preambuła do podstawy programowej, Geografia w SP, s. 10).

Geograficzna edukacja regionalna realizowana poprzez zajęcia terenowe w przestrzeni określanej jako „mała ojczyzna” czy „własny region” prowadzi do

poznania „tu i teraz” ucznia, sprawia że środowisko geograficzne miejsca zamieszkania lub nauki może stać się podstawowym źródłem informacji, kształtującym różnorodne umiejętności i postawy. Ścisłe wiążą się z tym wartości wychowawcze, szeroko rozumiane wychowanie obywatelskie – kształtowanie postaw patriotyzmu lokalnego, wiążącego się z wyrabianiem aktywności, kształcącej odpowiedzialnego obywatela, zainteresowanego problemami swojej społeczności lokalnej.

Współistnienie człowieka z otaczającą go przestrzenią geograficzną przybiera charakter różnego rodzaju relacji. Jedną z możliwych relacji są związki emocjonalne, które mogą zaistnieć między człowiekiem a miejscowością, z którą jest on powiązany, m.in. poprzez fakt wykonywania tam pracy zawodowej (Dacy-Ignatiuk, Hibszer, 2019). Więź z miejscem jest przejawem pozytywnych relacji człowiek – środowisko i prowadzi do stabilizacji przestrzennej, co ma niebanalne znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego danego obszaru (Szkurlat, 2004).

Cel, zakres i metody badań

Autorzy opracowania zdecydowali się na poszukanie odpowiedzi na pytanie badawcze, które brzmiało: Jak nauczyciele geografii oceniają swoje przygotowanie do prowadzenia zajęć na temat miejscowości, w której pracują, oraz realizację tychże zajęć? Postanowiono odpowiedzieć na kilka pytań: 1) jak nauczyciele oceniają poziom swojej wiedzy o miejscowości, w której znajduje się szkoła – ich miejsce pracy, 2) jakie są źródła tej wiedzy, 3) czy nauczyciele dostrzegają obecność edukacji regionalnej w podstawie programowej geografii jako ważną i celową, 4) które treści dotyczące miejscowości są przez nich podejmowane?

Sformułowano następujące cele:

- 1) Zdiagnozowanie wśród nauczycieli subiektywnej oceny poziomu wiedzy o miejscowości, w której znajduje się szkoła oraz wykorzystywanych w edukacji regionalnej źródeł wiedzy o miejscowości – miejscu ich pracy;
- 2) Poznanie opinii nauczycieli geografii na temat prowadzenia tychże zajęć, ich celowości, doboru treści oraz preferowanych form realizacji.

Podstawową metodą zastosowaną w badaniach była metoda ankietowa. Opracowano kwestionariusz ankiety składający się z 20 pytań (16 zamkniętych oraz 4 otwartych), zaopatrzonej w metryczkę z 10 pytaniami m.in. o płeć, lata pracy na stanowisku nauczyciela geografii, miejsce pracy i miejsce zamieszkania, stopień awansu zawodowego. Do zebrania informacji wykorzystano tzw. panel dyrektorski kuratorium oświaty. Po uzyskaniu akceptacji władz kuratorskich, link do ankiety z pismem przewodnim wyjaśniającym cel badań został przesłany z Kuratorium Oświaty w Katowicach do dyrektorów wszystkich szkół w województwie śląskim. Zastosowano elektroniczną formę zbierania danych poprzez kwestionariusz google. Na etapie analizy statystycznej zebranych danych wykorzystano funkcje arkusza kalkulacyjnego, w tym analizę korelacji. Przy swobodnych wypowiedziach nauczycieli (pozycja „inne” w kafeterii) zastosowano analizę jakościową.

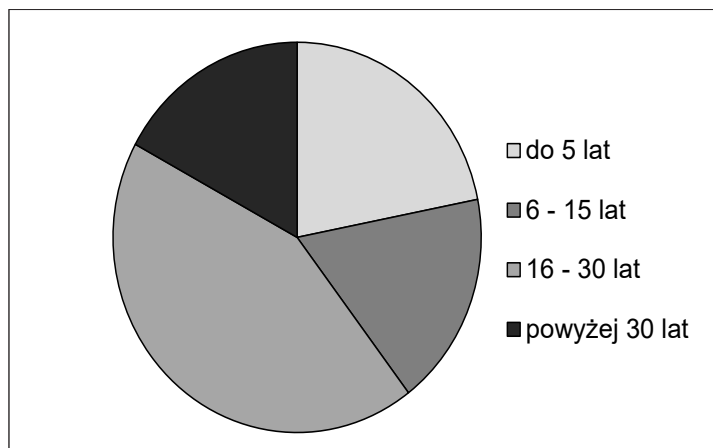
Badanie przeprowadzono w okresie między 20 sierpnia a 15 września 2019 roku. Spośród około 2 tys. nauczycieli geografii zatrudnionych w szkołach województwa śląskiego (na całym lub części etatu) odpowiedzi uzyskano od 557 nauczycieli

– 471 kobiet i 86 mężczyzn. Należy zaznaczyć, że badaniu poddane były osoby ze szkół, które są dla nich podstawowym miejscem pracy.

W niniejszym artykule wykorzystano część zebranych danych, odnoszących się bezpośrednio do zagadnień związanych z miejscowością, w której znajduje się główne miejsce pracy respondenta, jako przestrzeni odniesienia w edukacji regionalnej.

Wyniki badań

Ponad 80% respondentów legitymuje się najwyższym stopniem awansu zawodowego – nauczyciela dyplomowanego, jedynie 10 osób to nauczyciele stażyści. Kwalifikacje do nauczania geografii $\frac{3}{4}$ badanych uzyskało w wyniku ukończenia studiów magisterskich. W badanej grupie większość stanowią nauczyciele z długim stażem pracy w zawodzie – ponad 60% respondentów pracuje w szkolnictwie powyżej 15 lat (ryc. 1).

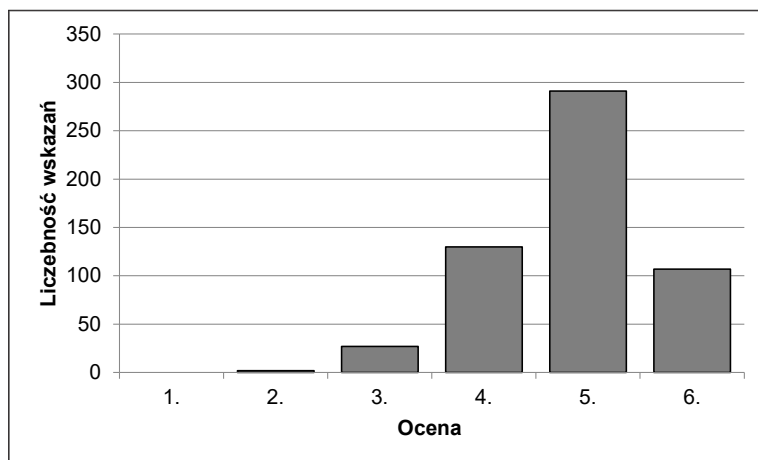
Ryc. 1. Lata pracy respondentów na stanowisku nauczyciela geografii

Źródło: opracowanie własne

Zdecydowana większość (ponad 75%) pracuje w szkołach podstawowych, pozostali w szkołach na wyższym etapie kształcenia. Jedynie 7 nauczycieli (niecałe 1,3%) jako swoje główne miejsce pracy wskazało szkołę branżową. Aż 68% badanych poza nauczaniem geografii w swojej szkole bazowej uczy również innych przedmiotów. Większość szkół, w których pracują badani nauczyciele geografii, znajduje się w miastach, najwięcej w dużych, powyżej 100 tys. mieszkańców; $\frac{1}{4}$ stanowią szkoły wiejskie. Dla 67% badanych gmina, w której znajduje się ich główne miejsce pracy, jest jednocześnie gminą zamieszkania. Tylko 10% nauczycieli dojeżdża do pracy z miejsc oddalonych, nie sąsiadujących bezpośrednio z gminą, w której znajduje się szkoła.

Samoocena wiedzy o miejscowości, w której znajduje się szkoła oraz zdefiniowanie preferowanych źródeł informacji o niej

Ankietowani nauczyciele zostali poproszeni o samoocenę stanu własnej wiedzy na temat miejscowości, w której znajduje się szkoła (ryc. 2). W skali ocen szkolnych zdecydowana większość oceniła swoją wiedzę co najmniej dobrze – średnia ocena to 4,85. Jedynie niecałe 5% badanych wystawiło sobie szkolną „trójkę”; ponad połowa oceniła się na „piątkę”. Nauczyciele czują się dość pewnie w kwestii wiedzy o miejscowości, w której pracują, nie jest to jednak wiedza pełna – jedynie niecała 1/3 respondentów oceniła swoją wiedzę na najwyższą notę.

Ryc. 2. Samoocena wiedzy o miejscowości, w której pracuje respondent w skali ocen szkolnych (1 – ocena najniższa; 6 – ocena najwyższa)

Źródło: opracowanie własne

Samoocena wiedzy nauczycieli o miejscowości pracy jest zróżnicowana i zależy od różnych czynników: stopnia awansu zawodowego, stażu pracy oraz miejsca zamieszkania respondenta (tab. 1). Osoby z dłuższym stażem pracy jako nauczyciele geografii oceniły swoją wiedzę wyżej. Nieco inaczej wygląda to w przypadku stopnia awansu zawodowego: o ile nauczyciele dyplomowani wystawili sobie wyższą ocenę niż nauczyciele kontraktowi, to samoocena u nauczycieli kontraktowych okazała się niższa, niż u stażystów.

Tab. 1. Samoocena znajomości miejscowości pracy respondentów wg wybranych czynników (uśredniona, w skali ocen szkolnych 1 – ocena najniższa; 6 – ocena najwyższa)

Stopień awansu zawodowego	Ocena	Lata pracy na stanowisku nauczyciela geografii	Ocena	Miejsce zamieszkania	Ocena	Istnienie poczucia więzi z gminą – miejscem pracy	Ocena
nauczyciel dyplomowany	4,9	powyżej 30 lat	5,0	na terenie gminy, w której leży szkoła	5,0	silna więź	5,0
nauczyciel mianowany	4,8	16–30 lat	4,9	poza gminą, w której leży szkoła	4,6	średnia więź	4,5
nauczyciel kontraktowy	4,3	6–15 lat	4,8			słaba lub brak więzi	3,4
nauczyciel stażysta	4,5	do 5 lat	4,7				

Źródło: opracowanie własne

Duże różnice pojawiły się w przypadku trzeciej z wymienionych kategorii. Nauczyciele mieszkający i pracujący w tej samej gminie, ocenili swoją wiedzę o niej znacząco wyżej, niż mieszkający poza nią. Jednak najsilniej różnicującym czynnikiem z analizowanych, okazało się poczucie więzi z miejscowością. Nauczyciele deklarujący istnienie silnej więzi z miejscowością, w której pracują, zdecydowanie wyżej ocenili swoją wiedzę, niż pozostali. Wynik ten potwierdza tezę, że pozytywny związek emocjonalny osoby z miejscem ma znaczący wpływ na zasób wiedzy o nim.

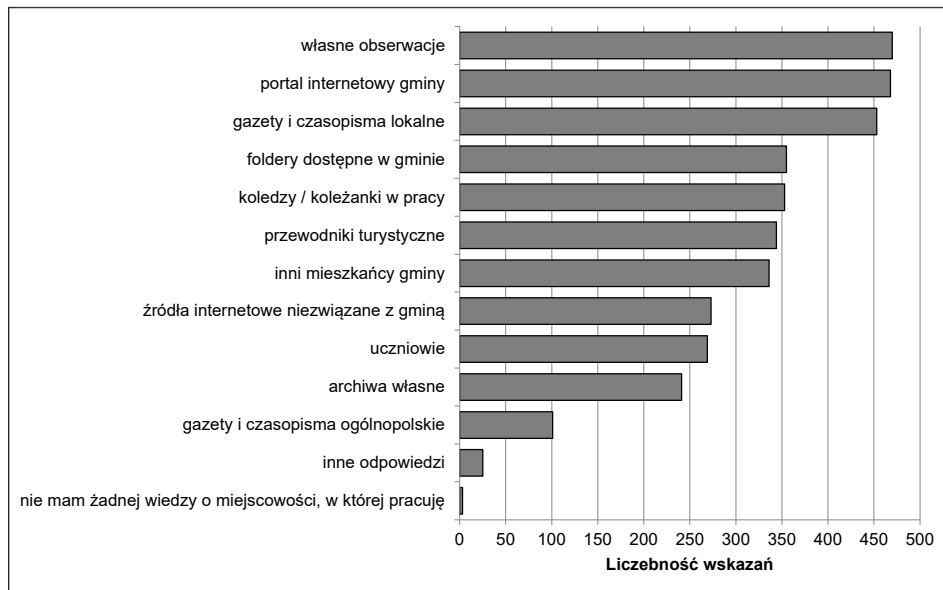
Dla potwierdzenia powyższych wniosków zastosowano analizę korelacji. Każdej odpowiedzi w kategorii przyporządkowano rangę liczbową, a następnie wyliczono współczynniki korelacji pomiędzy wybranymi parami zmiennych. Poziom istotności wyliczeń sprawdzono testem „t” Studenta i do dalszych analiz przyjęto jedynie te wyniki, które odznaczały się wysokim stopniem istotności ($p < 0,001$). Przeprowadzona analiza potwierdziła wcześniejsze obserwacje. Wśród czynników wpływających na samoocenę wiedzy nauczycieli geografii o miejscowości, w której pracują, dominują dwa: poczucie więzi z miejscowością, w której znajduje się szkoła oraz fakt bycia jej mieszkańcem. Mniejsze znaczenie ma stopień awansu zawodowego, najmniejsze zaś – lata pracy na stanowisku nauczyciela geografii.

W dalszej części ankiety poproszono respondentów o wskazanie źródeł, z których czerpią oni wiedzę o regionie. Wśród odpowiedzi zdecydowanie dominowały źródła oparte na danych lokalnych (ryc. 3). Co ciekawe, nie ma znaczenia kwestia „nowoczesności” formy przekazywania informacji; równie często wskazywano źródła tradycyjne (prasę lokalną, obserwacje własne), jak i internetowe (portal gminy). Najwyżej punktowane okazały się obserwacje własne respondenta. Odpowiedź tę wskazało 470 osób, co stanowi 84,4% wszystkich badanych.

Wśród proponowanych do wyboru źródeł informacji, autorzy zawarli trzy, które nawiązują do relacji z innymi ludźmi. Są to: pozostali nauczyciele w szkole, uczniowie oraz inni mieszkańcy gminy. Z analizy odpowiedzi wynika, że respondenci

korzystają z wiedzy innych osób, jednak częściej źródłem informacji są dorośli, niż uczniowie (ryc. 3).

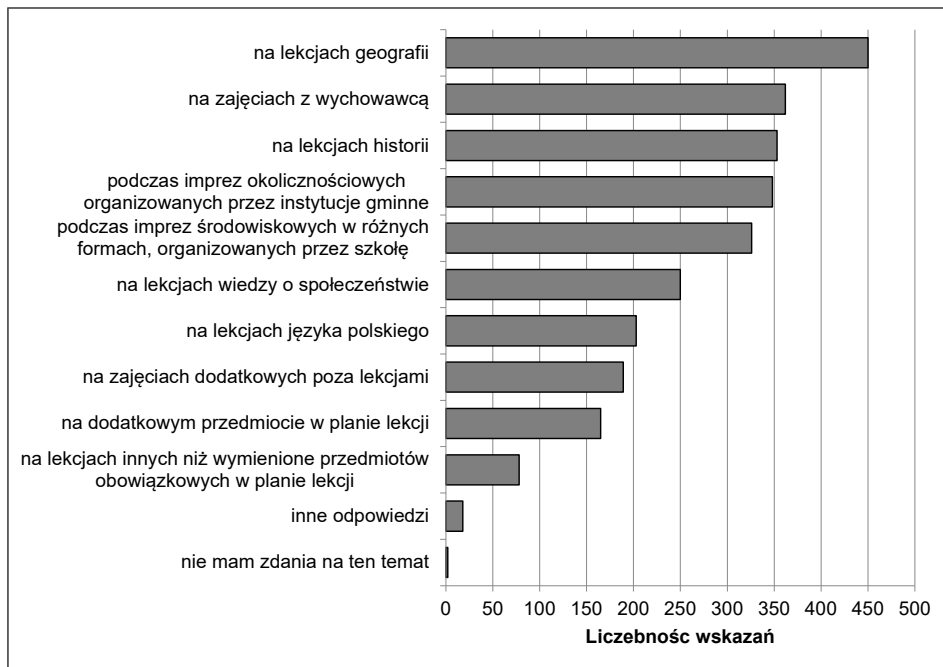
Ryc. 3. Rozkład odpowiedzi na pytanie o źródła informacji na temat miejscowości, w której pracuje respondent

Źródło: opracowanie własne

Celowość prowadzenia w szkole zajęć o najbliższym regionie, ich preferowane formy i treści

Ponad 99% respondentów uważa poznawanie własnej miejscowości za ważne w życiu młodego człowieka. Niewiele mniej, bo prawie 95% sądzi, że w szkole powinny odbywać się zajęcia o tematyce związanej z miejscowością, w której znajduje się szkoła.

Ciekawie prezentują się wyniki odpowiedzi na pytanie o formę, w której powinny być prowadzone owe zajęcia. Zdecydowana większość ankietowanych nauczycieli (450 osób, co stanowi prawie 81% ankietowanej grupy) widzi miejsce dla takich zajęć na lekcjach geografii (ryc. 4). Znacząca większość ankietowanych uznaje także, że tematyka regionalna powinna być prowadzona na zajęciach z wychowawcą (65% badanych) oraz lekcjach historii (63,4% badanych). Zdecydowanie mniej (poniżej 50% badanych) wskazało inne przedmioty, m.in. wiedzę o społeczeństwie i język polski.

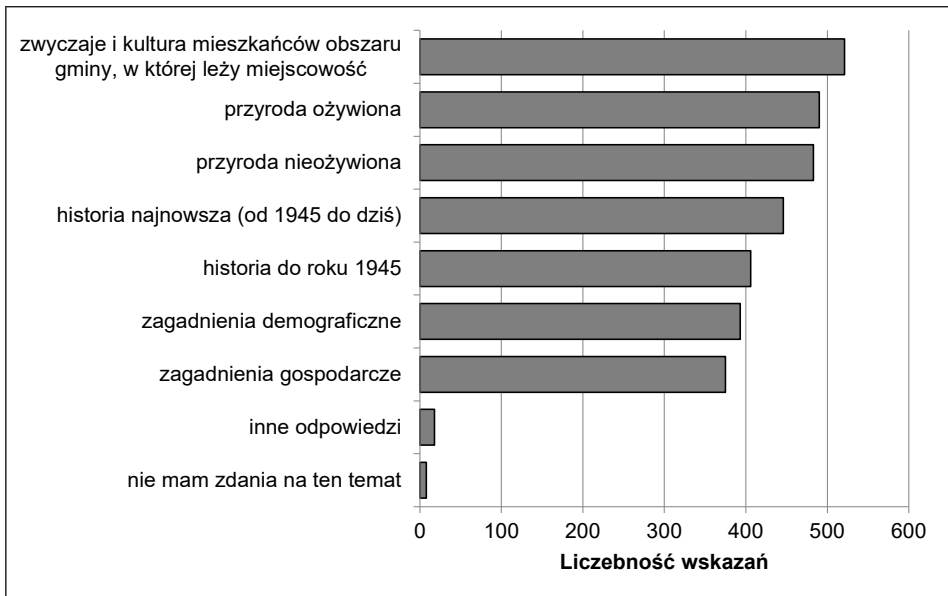

Ryc. 4. Rozkład odpowiedzi na pytanie o preferowane formy zajęć z uczniami na temat miejscowości, w której pracuje respondent

Źródło: opracowanie własne

Większość respondentów za ważną formę prowadzenia edukacji regionalnej uznaje imprezy okolicznościowe organizowane przez instytucje gminne (62,3% badanych) oraz przez samą szkołę dla społeczności lokalnej (58,5% badanych). Znaczący jest fakt, że badani nauczyciele zauważają niewielką rolę w edukacji o regionie szkolnych zajęć dodatkowych (33,9% badanych) oraz dodatkowego przedmiotu w planie zajęć, poświęconego edukacji regionalnej (29,3%).

Kolejne postawione respondentom pytanie miało na celu zweryfikowanie opinii badanych nauczycieli geografii na temat treści, które powinny pojawić się w ramach zajęć regionalnych dotyczących otoczenia szkoły (ryc. 5). Zdecydowana większość respondentów (aż 93,5%) wskazała na zwyczaje i kulturę mieszkańców obszaru. Następne w kolejności wybierane zagadnienia to przyroda ożywiona (88% respondentów) i nieożywiona (86,7%) oraz historia najnowsza regionu, obejmująca okres od zakończenia II wojny światowej do czasów współczesnych (80,1%). Nieco mniej badanych (72,9%) wskazało jako istotne również treści z historii przed 1945 rokiem. Znamienny jest fakt, że najmniej popularne wśród badanych nauczycieli były tematy związane ze współczesnym życiem społeczno-gospodarczym: zagadnienia demograficzne wskazało 70,6% badanych, zaś gospodarcze 67,3%. Wśród innych odpowiedzi, pojawiły się pojedyncze wskazania na kwestie związane z atrakcyjnością turystyczną miejscowości oraz ochroną środowiska.

Ryc. 5. Rozkład odpowiedzi na pytanie o preferowane treści, które powinny być poruszane podczas zajęć z uczniami na temat miejscowości, w której pracuje respondent

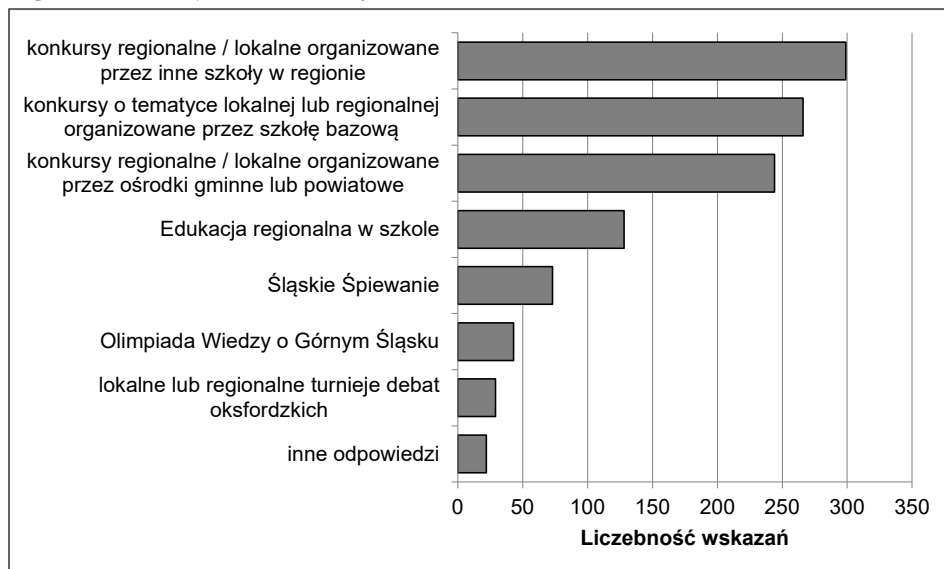
Źródło: opracowanie własne

W badaniach podjęto również zagadnienie roli jednej z bardzo popularnych form realizacji celów edukacji regionalnej, jaką są różnego rodzaju i zakresu tematycznego konkursy dla uczniów. W celu zdiagnozowania problemu poproszono badanych nauczycieli o odpowiedź na dwa pytania. W pierwszym należało podać, czy uczniowie biorą udział w konkursach wiedzy o miejscowości i najbliższym otoczeniu szkoły. Uzyskano tu odpowiedź twierdzącą u 77,4% respondentów.

W kolejnym pytaniu poproszono nauczycieli o wskazanie, w których konkursach ich uczniowie brali udział (ryc. 6). Zdecydowanie najwięcej wskazań dotyczyło konkursów o tematyce regionalnej i lokalnej, organizowanych przez same szkoły w regionie (68,6% respondentów zaznaczyło tę odpowiedź), szkołę bazową nauczyciela (61%) oraz ośrodki gminne lub powiatowe (56%). Zdecydowanie mniej popularne okazały się konkursy wojewódzkie: jedynie 29,4% nauczycieli przygotowywało swoich uczniów do konkursu organizowanego przez Śląskiego Kuratora Oświaty pod nazwą „Edukacja regionalna w szkole” i tylko niecałe 10% do Olimpiady Wiedzy o Górnym Śląsku. Najmniej popularne (jedynie 6,7% wskazań) okazały się lokalne lub regionalne turnieje debat oksfordzkich. Wśród innych konkursów pojedyncze osoby wskazały na konkursy gwarowe, podano także ogólnopolski konkurs „Poznajemy Ojcowiznę”.

To niewiele, zważywszy na fakt, że są to konkursy interdyscyplinarne, obejmujące m.in. treści geograficzne. Nawet przyjmując, że pierwszy z wymienionych konkursów przeznaczony jest dla uczniów szkół ponadpodstawowych, wynik jest niski: na 125 nauczycieli deklarujących liceum lub technikum jako główne miejsce zatrudnienia, tylko 14 opiekowało się uczniami uczestniczącymi w tej olimpiadzie. Wyniki

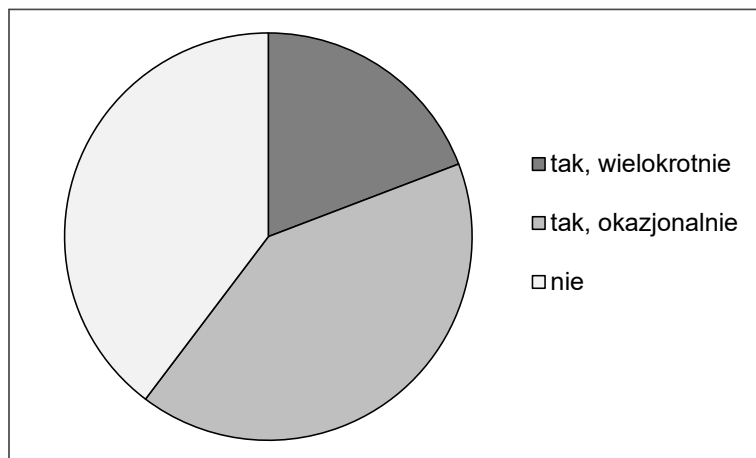
te budzą refleksję nad kierunkiem, w którym podąża szeroko rozumiana edukacja regionalna w województwie śląskim.

Ryc. 6. Rozkład odpowiedzi na pytanie o konkursy, w których brali udział uczniowie przygotowani przez respondenta

Źródło: opracowanie własne

Ostatnie z analizowanych pytań dotyczyło aktywności nauczycieli jako organizatorów konkursów i imprez środowiskowych o tematyce regionalnej (ryc. 7). Około 60% respondentów odpowiedziało na pytanie twierdząco, jednak większość (41,1%) określiła swoją aktywność w tej kwestii jako okazjonalną.

Ryc. 7. Rozkład odpowiedzi na pytanie "Czy była Pani/był Pan organizatorem konkursów lub innych imprez środowiskowych dla społeczności lokalnej?"

Źródło: opracowanie własne

Dyskusja wyników

Z przeprowadzonych badań wynika, że edukacja regionalna została przyjęta przez nauczycieli geografii jako istotna i celowa. Respondenci w zdecydowanej większości realizują założenia podstawy programowej tego przedmiotu, akceptują celowość prowadzenie zajęć o swojej miejscowości oraz uznają za bardzo ważne posiadanie przez ucznia wiedzy o miejscowości zamieszkania i własnym regionie. Badania potwierdzają pogląd, obecny od czasów J.A. Komeńskiego, iż znajomość najbliższego otoczenie niezmiennie stanowi wartość, na której budować można – i należy – geograficzne kompetencje dzieci i młodzieży. Młody człowiek uwrażliwiony na uważne poznawanie najbliższego otoczenia nie pozostanie na nie obojętnym, będzie potrafił otaczającą go przestrzeń oceniać i waloryzować, a w konsekwencji – stać się w przyszłości jej świadomym gospodarzem (Dacy-Ignatiuk, 2019).

Niepodważalna rola najbliższego otoczenia (przestrzeni własnej miejscowości) w edukacji geograficznej podlega jednak zmianom, wynikającym z dynamicznego rozwoju społeczno-gospodarczego. Postęp technologiczny ostatnich lat widać w szkole nie tylko w postaci nowych narzędzi i technik kształcenia, ale również w praktycznie nieograniczonym dostępie do wiedzy, zawartej na wyciągnięcie ręki w smartfonie. Powoli ulega zmianie rola nauczyciela w szkole z dostarczyciela wiedzy na swoistego towarzysza, którego głównym zadaniem jest obserwacja uczniów i pomoc w radzeniu sobie z zalewem informacji. Rodzi się zatem pytanie, czy edukacja regionalna za tymi trendami nadąży, czy też pozostaje w sferze tradycyjnego jej pojmowania? Przedstawione wyniki badań pokazują, że znajduje się ona na rozdrożu. Nie da się dziś uciec od wykorzystania zasobów internetowych jako źródła wiedzy, również o najbliższym otoczeniu, zatem i w edukacji regionalnej źródła te są wykorzystywane. Zmianę widać też w podejściu samych nauczycieli do form realizacji edukacji regionalnej. Doskonałym przykładem jest stawianie edukacji przez działanie na rzecz społeczności lokalnej ponad edukacją sformalizowaną (organizacja i udział w lokalnych imprezach środowiskowych i konkursach kontra dodatkowe lekcje nauczania o regionie w szkole). Niepokoi jednak fakt, że wśród nauczycieli geografii nadal bardzo silne zakorzenione jest przeświadczenie, że edukacja regionalna to przede wszystkim zwyczaj i kultura mieszkańców danego obszaru, a niekoniecznie – zagadnienia społeczne i gospodarcze. Tymczasem, jeśli edukacja regionalna ma spełnić swoje cele wychowawcze, powinna odnosić się do zjawisk, które w najbliższym otoczeniu występują współcześnie. Rolą nowoczesnej edukacji regionalnej jest poszukiwanie w śladach dawnego zagospodarowania środowiska przyrodniczego i kulturze mieszkańców odpowiedzi na pytania o przyczyny teraźniejszych zmian przyrodniczych, społecznych i gospodarczych. Sztuką jest nie tyle odtworzenie przeszłości, ile wyciągnięcie z niej wniosków i zastosowanie ich dla przyszłego rozwoju swojej „małej ojczyzny”.

Aby efektywnie prowadzić edukację regionalną, opartą o zasoby najbliższego otoczenia szkoły, konieczne jest posiadanie przez nauczyciela jak najszerszej wiedzy o tym otoczeniu (Dacy-Ignatiuk, Hibszer, 2019). Badania pokazały że nauczyciele geografii wysoko ocenili swoją wiedzę o miejscowości, w której pracują. Otwartym pytaniem pozostaje na ile ta samoocena posiadanej wiedzy jest faktem rzeczywistym, a na ile jest to tylko deklaracja intencji? Sprawdzenie faktycznie posiadanej przez nauczycieli wiedzy o regionie oraz miejscowości – miejscu pracy, nie było

przedmiotem badań. Deklarowana samoocena wiedzy nauczycieli o miejscowości pracy jest zróżnicowana i zależy od wielu czynników, z których najistotniejszym okazał się staż pracy oraz miejsce zamieszkania respondenta.

Szeroki dostęp do informacji powoduje, że nauczyciele korzystają ze zróżnicowanych źródeł informacji, w tym – co niezmiernie cieszy – najliczniejsza grupa respondentów korzysta z własnych obserwacji terenowych. Ważne, że także uczniowie (czy też raczej: wspólne z uczniami poszukiwania) stają się istotnym źródłem wiedzy o otaczającej przestrzeni. Warto w trakcie zajęć poświęconych poznawaniu miejscowości, w której położona jest szkoła, korzystać z doświadczenia samych jej mieszkańców – w tym dzieci i młodzieży. Badania J. Hattie (2018) nad widocznym uczeniem się wskazują, że jednymi z najistotniejszych czynników wspierających proces poznawczy są m.in. dyskusje klasowe, wzajemne uczenie się od siebie oraz relacje nauczyciel – uczeń. Uczniowie w roli lokalnych ekspertów niewątpliwie przyczynią się do poszerzenia wiedzy nie tylko swoich kolegów i koleżanek, ale również nauczycieli, wzmacniając tym samym ich partnerskie relacje, co pozytywnie wpłynie na poszerzenie wiedzy o lokalnym środowisku geograficznym. Fakt, że niecałe 50% badanych nauczycieli traktuje wiedzę uczniów jako źródło informacji może być efektem tradycyjnego podejścia do roli nauczyciela i ucznia w szkole: ten pierwszy naucza, a drugi wiedzę nabywa. Zbyt silne przywiązanie do takiego postrzegania szkoły nie przystaje do zmian, które zaszły i zachodzą nadal w otaczającej rzeczywistości.

Akceptowane i realizowane przez nauczycieli formy zajęć, polegające na badaniach terenowych, to ważny aspekt z punktu widzenia kształcenia dzieci i młodzieży. Obowiązujące obecnie podstawy programowe geografii, zarówno dla szkoły podstawowej jak i szkół ponadpodstawowych, kładą nacisk na stworzenie uczniom warunków do nabywania istotnych dla zrozumienia przestrzeni geograficznej umiejętności. Należą do nich prowadzenie obserwacji i pomiarów w terenie oraz analizowanie i przetwarzanie pozyskanych danych wraz z formułowaniem wniosków na ich podstawie. Nauczyciel korzystający z analizy własnych obserwacji terenowych, będzie kształcił owe umiejętności u swoich uczniów we właściwy sposób.

Analizując zebrane i prezentowane dane można stwierdzić, że nauczyciele geografii dość chętnie stają się zarówno organizatorami konkursów i imprez na rzecz środowiska lokalnego, jak i opiekunami uczniów biorących w nich udział. Znaczący jest jednak fakt, że wiedza o najbliższym otoczeniu prezentowana jest przez uczniów głównie na forum lokalnym. Konkursy o szerszym zasięgu – wojewódzkie i ogólnopolskie – są zdecydowanie mniej popularne, mimo ich niewątpliwiej atrakcyjności. Dlaczego? Czy przyczyna leży we wspomnianym wyżej tradycyjnym pojmowaniu edukacji regionalnej, objawiającym się stereotypowym „zaszufladkowaniem” wiedzy o regionie do zagadnień wyłącznie lokalnych? Warto byłoby poszukać na to pytanie odpowiedzi prowadząc dalsze badania..

Wnioski

Z przeprowadzonych badań można wyprowadzić następujące wnioski:

- 1) Badani nauczyciele geografii, w zdecydowanej większości, pozytywnie oceniają swoją wiedzę o miejscowości w której pracują. To, z pewnością subiektywne spojrzenie na poziom posiadanej wiedzy o miejscowości w której znajduje się szkoła

– miejsce pracy, stwarza dobrą podstawę do zainteresowań edukacją regionalną kształconej młodzieży.

2) Nauczyciele wykorzystują zróżnicowane źródła owej wiedzy; bazują głównie na własnych obserwacjach, analizie stron internetowych urzędów gmin, lokalnych czasopismach i materiałach udostępnianych przez gminy.

3) Opinie badanych nauczycieli potwierdzają, że tematyka nawiązująca do własnego regionu, w tym miejscowości, w której znajduje się szkoła, jest ważna i słusznie znalazła się w podstawach programowych geografii.

4) Zdecydowana większość respondentów preferuje realizowanie treści z zakresu edukacji regionalnej podczas lekcji przedmiotowych (w szczególności geografii i historii) oraz na lekcjach wychowawczych, niż na dodatkowych zajęciach poświęconych wyłącznie tematyce regionalnej. W świetle tych wyników należałoby zastanowić się nad celowością inwestowania przez władze gminy środków w dodatkowe zajęcia edukacji regionalnej. Być może lepszym rozwiązaniem byłoby skierowanie owych środków na inne cele związane z edukacją regionalną, np. wycieczki, organizację spotkań czy imprez środowiskowych. Jest to zagadnienie wymagające szerszej dyskusji w obrębie społeczności lokalnych.

5) Wśród treści o tematyce regionalnej badani nauczyciele preferują zagadnienia tradycyjnie kojarzone z edukacją regionalną: tradycja, kultura, przyroda, historia regionu; na dalszym planie pozostawiając treści dotyczące współczesnych problemów społecznych i gospodarczych miejscowości. Wskazane byłoby zorganizowanie spotkań dla nauczycieli geografii promujących ideę edukacji regionalnej łączącej „tu i teraz” miejscowości z jej tradycją i historią.

Literatura / References

- Angiel, J. (1992). Warsztaty geograficzne nt. „Jak postrzegać swoje miasto?”. *Geografia w Szkole*, 3, 162–164.
- Angiel, J. (1993). Jak realizować lekcje o własnym regionie. *Geografia w Szkole*, 5, 282–286.
- Angiel, J. (1996). Moja ziemia na Ziemi – „mała ojczyzna”. Warsztaty dla nauczycieli geografii. *Geografia w Szkole*, 3, 143–146.
- Angiel, J. (2007). Lekcje w terenie. Skuteczna forma kształcenia geograficznego. *Geografia w Szkole*, 4, 5–11.
- Angiel, J. (2008). Edukacja geograficzna poprzez „czytanie” i percepcję miasta. Miejskie ścieżki dydaktyczne. *Geografia w Szkole*, 4, 19–25.
- Angiel, J. (2009a). Granice miasta – granice w mieście: scenariusz zajęć terenowych dla uczniów gimnazjum. *Geografia w Szkole*, 2, 33–37.
- Angiel, J. (2009b). Percepcja wartości małej ojczyzny i jej świadectwo. W: K. Denek, L. Drożdżyński, A. Gordon (red.), *O potrzebie krajoznawstwa w edukacji szkolnej*. Warszawa–Poznań: Wyd. PTTK, „Kraj”.
- Awramiuk, A. (2005). Nauczamy o własnym regionie – czyli właściwie o czym? *Geografia w Szkole*, 2, 91–95.
- Awramiuk, A. (2009). *Pogranicze kultur: percepcja „własnego regionu” przez uczniów a edukacja regionalna*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Chałubińska, A. (1954). „Dziś powędrujemy”. Lekcja w klasie III o stawie nadesłana na konkurs. *Geografia w Szkole*, 6, 305–307.

- Chałubińska, A. (1959). *Różne drogi nauczania geografii*. Warszawa: PZWS.
- Cichoń, M. (2004). *Zajęcia terenowe w edukacji geograficznej i regionalnej*, (praca doktorska). Poznań: UAM.
- Cichoń, M., Dybska-Jakóbkiewicz, I. (2008). Koncepcja nauczania o własnym regionie w przestrzeni miejskiej. *Prace i Studia Geograficzne*, 39, 43–50.
- Cichoń, M., Piotrowska, I. (2010). Zajęcia terenowe w mieście i ich rola w procesie kształtowania umiejętności obserwacji i rozpoznawania skał (na przykładzie miasta Poznania). W: S. Liszewski (red.), *Obszary metropolitalne we współczesnym środowisku geograficznym*, 1, Łódź.
- Dacy-Ignatiuk, K. (2019). Percepcja przestrzeni miasta Tychy przez młodzież gimnazjalną – wybrane aspekty. *Acta Geographica Silesiana*, 13/2 (34), s. 23–37.
- Dacy-Ignatiuk, K., Hibszer, A. (2019). Teachers' attachments to their place of work and their working locality. A case study of geography teachers in the Silesian Voivodeship (Poland). *Environ. Socio-Econom. Stud.*, 7(4), 54–61.
- Dybska-Jakóbkiewicz, I. (2016). *Wyobrażenia „własnego regionu” a edukacja geograficzna* (maszynopis pracy doktorskiej). Kielce: Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach.
- Gajowniczek, Z.T. (2014). Gmina jako obszar odniesienia w edukacji regionalnej. Edukacja regionalna w gminie Latowicz – innowacja pedagogiczna. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia Geographica*, 7, 38–50.
- Hattie, J. (2018). *Widoczne uczenie się dla nauczycieli. Jak maksymalizować siłę oddziaływania na uczenie się*. Warszawa: Biblioteka SUS, Centrum Edukacji Obywatelskiej.
- Hibszer, A. (1996). „Mała ojczyzna” w nauczaniu geografii. *Czasopismo Geograficzne*, 1, 93–106.
- Hibszer, A. (2000). „Mała ojczyzna” w edukacji szkolnej – rozważania o przeszłości i perspektywach edukacji regionalnej. W: M. Nakonieczny (red.), *Problemy środowiska i jego ochrony*, cz. 8. Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, s. 43–54.
- Hibszer, A. (2004). Koncepcja poznawania „małej ojczyzny” (najbliższej okolicy i własnego regionu) w szkolnej edukacji geograficznej. W: T. Michalski (red.), *Region i edukacja regionalna – zarys problematyki*. Pelplin: Wydawnictwo Diecezji Pelplińskiej „Bernardinum”, s. 8–20.
- Hrabyk, P., Sawicki, L. (1921). *Metodyka geografii dla I–III stopnia siedmioklasowej szkoły powszechnej*. Kraków: Wyd. Orbis.
- Komeński, J.A. (1956). *Wielka dydaktyka*. Wrocław: Ossolineum.
- Nałkowski, W. (1920). *Zarys metodyki geografii*. Poznań–Łódź–Lublin: Wyd. M. Arcta.
- Niemcówna, S. (1929). *Dydaktyka geografii*. Lwów: Książnica Atlas.
- Niewińska, A. (2007). Otoczenie szkoły – laboratorium przyrodnicze: zajęcia w terenie z przyrody. *Geografia w Szkole*, 4, 39–42.
- Piotrowska, I., Hibszer, A., Szkurłat, E., Rachwał, T. (2017). Nowa podstawa programowa z geografii w szkole podstawowej – komentarze i odpowiedzi do opinii. *Geografia w Szkole*, 2, 18–21.
- Podgórski, Z. (1997). Rola lekcji w terenie w procesie nauczania i uczenia się geografii. *Kwartalnik Geograficzny*, 4, 26–31.
- Pulinowa, M.Z. (1997). Idea edukacji regionalnej w polskiej szkole. W: *Przyrodnicze i społeczne walory Mazowsza w dobie restrukturyzacji*, 46 Zjazd PTG, Rynia – Warszawa: IGiPZ PAN, WGiSR UW, s. 9–17.
- Pulinowa, M.Z. (1994). Teoretyczne podstawy szkolnej geografii. *Czasopismo Geograficzne*, 65/3–4, 357–367.

- Pulinowa M.Z. (2003). Ziemia jako wartość w edukacji dziecka. W: B. Dymara (red.), *Dziecko w świecie wartości*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 99–160.
- Romer, E. (1968). O nauczaniu geografii. Kurs wyższy. *Geografia w Szkole*, 2, 81–88.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 1999 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego (Dz.U. 1999, nr 14, poz. 129).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. 2009, nr 4, poz. 17).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (Dz. U. 2017, poz. 356).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz. U. 2018, poz. 467).
- Szkurłat, E. (1991). Kształtowanie umiejętności w poznawaniu własnego miasta, regionu. W: *Kształcenie umiejętności w procesie nauczania geografii*, cz. II, Materiały na IX Konferencję Dydaktyczną 27–28 września 1991, Łódź: UŁ, Inst. Geografii Fizycznej i Kształtowania Środowiska, Zakład Dydaktyki Geografii i Krajoznawstwa, s. 18–30.
- Szkurłat, E. (1992). Poznaj swoje miasto. Materiały krajoznawcze, Łódź: Regionalna Pracownia Krajoznawcza PTTK.
- Szkurłat, E. (1996). Poznanie mojego miasta. W: M.Z. Pulinowa (red.), *Człowiek bliżej Ziemi*. Warszawa: WSiP, s. 192–206.
- Szkurłat, E. (red.) (2005). *Moja „mała ojczyzna” Łódź i region Polski Środkowej. Podręcznik do edukacji regionalnej w klasach IV–VI szkoły podstawowej*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Szkurłat, E., Hibszer, A., Piotrowska, I., Rachwał, T. (2017). Komentarz do podstawy programowej geografii. W: *Podstawa programowa kształcenia ogólnego*. Warszawa: MEN, ORE, s. 24–36.
- Szkurłat, E., Hibszer, A., Piotrowska, I., Rachwał, T., Wieczorek, T. (2019a). Komentarz do podstawy programowej przedmiotu geografia III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum. W: *Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem: szkoła ponadpodstawowa: liceum ogólnokształcące, technikum oraz branżowa szkoła I stopnia: geografia*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, s. 44–109.
- Szkurłat, E., Hibszer, A., Piotrowska, I., Rachwał, T., Wieczorek, T. (2019b). Komentarz do podstawy programowej przedmiotu geografia III etap edukacyjny: branżowa szkoła I stopnia. W: *Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem: szkoła ponadpodstawowa: liceum ogólnokształcące, technikum oraz branżowa szkoła I stopnia: geografia*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, s. 130–138.
- Świtalski, E. (1990). Zajęcia w terenie w nauczaniu geografii. W: A. Dylkowa (red.), *Dydaktyka geografii w szkole podstawowej*. Warszawa: WSiP, s. 285–313.
- Świtalski, E. (1991), Z badań nad kształtowaniem umiejętności na zajęciach w terenie. W: *Kształcenie umiejętności w procesie nauczania geografii*, cz. II, Materiały na IX Konferencję Dydaktyczną 27–28 września 1991, Łódź: UŁ, Inst. Geografii Fizycznej i Kształtowania Środowiska, Zakład Dyd. Geografii i Krajoznawstwa.
- Wuttke, G. (1965). *O początkach nauczania geografii*. Warszawa: PZWS.
- Zajęc, S. (1995). Lekcja geografii. W: S. Piskorz (red.), *Zarys dydaktyki geografii*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN, s. 145–152.

Notka biograficzna o autorze: Katarzyna Dacy-Ignatiuk, mgr. Nauczycielka geografii w Zespole Szkół nr 1 w Tychach. Zainteresowana szeroko pojętą edukacją regionalną oraz jej wpływem na kształtowanie więzi terytorialnych młodzieży. Współzałożycielka Olimpiady Wiedzy o Górnym Śląsku, członkini Komitetu Głównego olimpiady.

Biographical note of author: Katarzyna Dacy-Ignatiuk, MA, Geography teacher at the School Complex No. 1 in Tychy. Interested in widely understood regional education and its influence on territorial bonds' forming of young people. Co-founder of the Olympiad of Knowledge about Upper Silesia, member of the Main Committee of the Olympiad.

e-mail: kdacyignatiuk@gmail.com

Notka biograficzna o autorze: Adam Hibszer, dr hab., Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej na Wydziale Nauk Przyrodniczych w Sosnowcu. Prowadzi badania naukowe dotyczące założeń teoretycznych i zasad doboru treści oraz umiejętności kształtowanych w toku edukacji geograficznej, aktualnych wyzwań kształcenia geograficznego, oraz treści i form edukacji regionalnej. Kolejny nurt badań dotyczy społecznych aspektów funkcjonowania obszarów prawnie chronionych (głównie parków narodowych) w Polsce. Najnowszy obszar zainteresowań badawczych to diagnozowanie rynku pracy dla absolwentów studiów z dziedziny nauki o Ziemi w Polsce. Autor cechuje się aktywnością publikacyjną dotycząca badań w zakresie edukacyjnej roli geografii.

Biographical note of author: Adam Hibszer, assoc prof., University of Silesia in Katowice, Institute of Social and Economic Geography and Spatial Management, Faculty of Natural Sciences in Sosnowiec. Conducts research on theoretical assumptions and principles of selecting the content and skills shaped in the course of geographic education, current challenges of geographic education, and the content and forms of regional education. Another line of research concerns the social aspects of the functioning of legally protected areas (mainly national parks) in Poland. The latest area of research interests is diagnosing the labor market for graduates of Earth science studies in Poland. The author is active in publishing research on the educational role of geography.

e-mail: adam.hibszer@us.edu.pl